

1. САМОКОРЕКЦІЯ НА ВІСТРІ ЕВОЛЮЦІЇ

Треба констатувати, що перемога Дональда Трампа на президентських виборах у Сполучених Штатах викликала різку, емоційну й дуже гучну реакцію. Прихильники Трампа не стримували злої втіхи — «А я ж казав!», «Ось буде вам по заслугах!» — і радісно святкували несподівану, але, як їм здавалося, абсолютно заслужену і справедливу перемогу. Протилежний табір реагував іще гучніше: люди плакали, казали, що їх фізично нудить від новин, не могли заснути вночі, зрікалися демократії і всякого ідеалізму, хтось взагалі збирався емігрувати з країни, якщо Трамп таки переможе. Вони вважали, що це перемога ненависті, расизму, сексизму, ксенофобії та поганого смаку. А потім присягалися продовжувати «боротьбу», закликали американців об'єднатися в обороні демократії і ніколи не здаватися.

По-моєму, обидві сторони мислять надто вузько — насправді картина набагато ширша. Я спробую окреслити її в загальних рисах. Я не чув, щоб інші спостерігачі пропонували подібний підхід,

але вважаю, що він дає ширшу, ціліснішу картину, а тому більше пояснює і показує шлях до звільнення. Мені здається, що біль і розчарування обох сторін — це результат ототожнення з надто вузькою, обмеженою позицією; ширший погляд дасть справжнє звільнення і водночас дозволить людині залишитися в таборі, який вона собі обрала.

Іноді навіть еволюції доводиться поправляти траєкторію розвитку, залежно від нової інформації, і вона починає (зовні спонтанно, а насправді відповідно до параметрів морфічного поля²) робити кроки, які фактично стають еволюційною *самокорекцією*, перебудовою. Сьогодні (і останні сорок-п'ятдесят років) авангард культурної еволюції — це зелена хвиля. (Слово «зелена» — не плутати з «екологічним» — означає базову стадію розвитку людини, яку в різних доктринах називають «плюралістичною», «постмодерною», «релятивістською», «індивідуалістською», «мультикультурною», «стадією самоактуалізації», «розмаїття», «інклюзії», «міжлюдських зв'язків» і т. д., — все це разом прийнято називати «постмодерном». Цю тему я простими словами охарактеризую в наступному розділі, а зараз зверну вашу увагу на ту обставину, що сама кількість різних назв явища свідчить про згоду фахівців, що воно існує. Наразі достатньо буде запам'ятати означення «постмодерне». Якщо додати до нього «модерне» і «традиційне», вийде три найпоширеніші системи цінностей в Америці. Конфронтацію і досить запеклу боротьбу між їхніми прихильниками часто називають «культурними війнами», поговоримо про це далі.)

Основне призначення авангарду культурної еволюції (в нашому випадку — зеленої, постмодерної хвилі) якраз і полягає в тому, щоб бути *авангардом* культурної еволюції, її вістря. Абрагам Маслоу називав його «ростовою брунькою»: це прошарок, який

² Морфічне, або морфогенетичне, поле — ідея британського біолога Руперта Шелдрейка про існування гіпотетичних полів, які містять інформацію про структури матеріального світу і визначають їхній розвиток. Нагадує теорію колективного підсвідомого Юнга. Академічна наука вважає цю ідею паранауковою.

прагне реалізувати найбільш адекватні, складні, інклюзивні та свідомі форми, доступні в конкретний момент еволюції, і водночас шукає нового, творчого простору для майбутнього розвитку.

У 1960-х роках зелена хвиля стала помітною культурною силою і невдовзі переважила оранжеву хвилю³, яка була авангардом культурної еволюції на попередньому етапі (у різних моделях оранжеву хвилю називають «раціональною», «стадією розуму», «формальних операцій», «досягнень», «свідомості», «успіху», «заслуг», «зиску», «самооцінки», «самовираження», «процвітання», «прогресу» — словом, стадією «модерного» на відміну від «постмодерного»). Зелена хвиля почалася з адекватних, цілком здорових і в еволюційному плані позитивних пропозицій: широкий рух за громадянські права, екологічні рухи, курс на сталий розвиток бізнесу, фемінізм у приватному житті і професійній сфері, законодавчі заборони проявів ненависті, нетерпимість до упослідження меншин, а найважливіше — розуміння, що всяке знання залежить від «контексту» і прагнення до максимальної «інклюзивності». Саме ця стадія розвитку лежала в основі революцій 1960-х років: у 1959 році на зеленій хвилі перебувало 3 % населення, а в 1979-му — близько 20 %. Світ кардинально й незворотно змінився. «Бітлз» (на мою думку, це надзвичайно важливе явище) виразили суть цього руху (і всього напрямку) в пісні «All You Need is Love» (нам потрібна тотальна інклюзія!).

Однак із роками зелена хвиля почала проявляти крайні, незграбні, дисфункціональні, а то й відверто нездорові форми. Широкий плюралізм думок обернувся моральним релятивізмом, від якого відгонило нігілізмом, а уявлення, що будь-яка істина залежить від культурного контексту, який і наділяє її смислом, виродилося в ідею, що універсальних істин не існує, що ми лише тасуємо колоду культурних інтерпретацій, а це обернулося поширенням нарцисизму. Центральні ідеї зеленої хвилі, які почали розвиватися з важливого постулату «ця істина — невичерпна», але

³ В інтегральній теорії різні стадії розвитку «називаються» різними кольорами. Треба розуміти, що означення «зелений» стосується не «екологічного», а «постмодерного», «новітнього», «сучасного».

в підсумку колапсували в радикальні та внутрішньо суперечливі погляди, передбачали, що всяке знання, принаймні почасти, це соціальний конструкт, обумовлений контекстом; що не існує упривілейованих точок зору; що «істина» залежить від культурної моди, майже завжди продиктованої домінантною силою (расизм, сексизм, євроцентризм, патріархат, капіталізм, консюмеризм, ненаїсть, експлуатація довкілля); що кожна людина, а то й тварина, абсолютно унікальна й рівна у правах з іншими (егалітаризм). Якщо дистилювати в одне речення головні ідеї найвідоміших авторів-постмодерністів (Жак Деріда, Мішель Фуко, Жан-Франсуа Ліотар, П'єр Бурдьє, Жак Лакан, Поль де Ман, Стенлі Фіш та ін.), то вийде: «Істини не існує». Істина — це радше соціальний конструкт. Люди певної культури називають ту чи іншу річ «істиною» тільки тому, що ця культура переконала їх у її істинності. Однак у реальності сутності під назвою «істина», яка лежить і чекає, поки її відкриють, не існує. Як не існує універсальної, «правильної» довжини спідниці, яку мають відкрити модельєри.

Навіть науку зрівняли у правах на істину з поезією (на повному серйозі). Мовляв, немає різниці між фактами й вигадками, новинами та романами, емпіричними даними й фантазіями. Словом, істини немає ніде.

У підсумку постмодернізм прийшов до ідеї, що всяке знання культурно обумовлене; універсальної істини не існує, а отже знання — це продукт інтерпретації, яка спирається на упривілейований (читай репресивний) погляд; знання — це не якась даність, а сконструйована (створена, побудована, сфабрикована) сутність; не існує нічого, крім історії, а значить усе, що культура вважає «істинним» сьогодні, кардинально зміниться завтра (подивіться на «сім смертних гріхів» — половина стала чеснотами). Так само не існує універсальних морально-етичних рамок: ваша істина істинна для вас, а моя — для мене, заперечувати чуже твердження означає утискати іншого. Те саме стосується цінностей: одні цінності не мають переваги над іншими (ще одна іпостась егалітаризму), а твердження, що якась істина або цінності